

ЩОДО ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Шелехов А. О.

Стаття присвячена проблематиці історичного розвитку концепцій стратегічного управління.

Ключові слова: концепція, стратегічне управління, історичний розвиток стратегічного управління.

Статья посвящена проблематике исторического развития концепций стратегического управления.

Ключевые слова: концепция, стратегическое управление, историческое развитие стратегического управления.

The article focuses on problem of historical development of strategic administration conceptions.

Keywords: conception, strategic administration, historical development of strategic administration.

Проблематика стратегічного управління докладно досліджена в багатьох роботах вітчизняних та іноземних авторів. У поданій науковій статті враховані певним чином думки таких економістів, як І. Ансофф, Дж. Барні, Б. Вернерфельт, Р. Віттингтон, Р. Грант, К. Ендрюс, К. Кристенсен, Б. Когут, Д. Колліз, Г. Мінцберг, Р. Майлз, С. Монтгомері, Е. Петтигрю, К. Прахалад, Дж. Пфеффер, М. Петераф, М. Портер, Р. Рамелт, Р. Рамелт, Г. Саланчик, Ч. Сноу, Д. Тис, Н. Фосс, Р. Фримен, М. Хамел, К. Хаттен, Ч. Хофер, А. Чандлер, Дж. Штайнер, Д. Шендел, й ін. Пропонуючи безліч змістовних аргументів,

ці автори, на нашу думку, ряд питань, актуальних для розвитку теми, або не розглядають взагалі, або досліджують методично поверхово й не враховують багато сучасних принципів менеджменту, або ще перебувають під надлишковим впливом тейлоризму. У роботах деяких дослідників (С. Бороздін, С. Волков, І. Мацкуляк, Г. Животів, П. Половинкін, Л. Лисенко, П. Сімуш, Ф. Суслов, Л. Нікулін, П. Пімашков, О. Сагайдак, І. Ушачов, Ю. Ципкін, Н. Ерішвілі) розпочато досить успішні дослідження взаємозв'язків і взаємозалежностей між стратегічним управлінням і менеджментом, наведено методичні аспекти проблеми, однак еволюція концепції стратегічного управління, а саме стратегії, політики і їх реалізації представлена недостатньо докладно й тому має потребу в подальшій науковій розробці.

Мета статті полягає в узагальненні еволюції стратегічного управління, наведенні історії його розвитку. Це дозволяє розширити й уточнити розуміння стратегічного управління й на цій основі робити вибір ефективної системи управління фінансово-економічною безпекою на рівні організації.

До піонерів стратегічного управління відносять А. Чандлера [18], Ф. Зельцника [12], І. Ансоффа [3; 4] і П. Друкера [11] та інших. До сьогодні нараховують десять принципово відмінних систем знань про стратегічне управління, що мають назви "Школи стратегічного менеджменту" [17]: дизайну (формування стратегії як

процес осмислення), планування (формальний процес), позиціонування (аналітичний процес), підприємництва (процес передбачення), когнітивна школа (ментальний процес), навчання (процес, що розвивається), школа влади (процес ведення переговорів), культури (колективний процес), школа зовнішнього середовища (реактивний процес) і конфігурації (формування стратегії як процес трансформації).

Вихідною ідеєю, що відображає сутність концепції стратегічного управління, є ідея необхідності врахування взаємозв'язку та взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища при визначенні цілей підприємства. Стратегії в цьому разі виступають як інструменти досягнення цілей, а для реалізації стратегій необхідно, щоб усе підприємство функціонувало в стратегічному режимі. Виходячи зі сказаного, можна дати наступне визначення стратегічного управління, де б найбільш яскраво була розкрита сутність концепції стратегічного управління.

Стратегічне управління - це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає можливість встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями (потенціалом) підприємства та приводити їх у відповідність шляхом розробки й реалізації системи стратегій.

Стратегічне управління являє собою процес, за допомогою якого менеджери здійснюють довгострокове керівництво організацією, визначають специфічні цілі діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні (найсуттєвіші зовнішні та внутрішні умови, а також забезпечують виконання розроблених відповідних планів, які постійно розвиваються і змінюються [16, 43-45].

Стратегічне управління - багатоплановий, формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формувати й виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі частини, і зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей [7, 16].

Стратегічне управління - процес визначення й встановлення зв'язку організації з її середовищем, що полягає в реалізації обраних цілей і спроб досягнення бажаного стану відносин із середовищем за допомогою розподілу ресурсів, що дає змогу ефективно й результативно діяти [9, 7].

Стратегічне управління - це процес управління з метою здійснення місії організації за допомогою управління взаємодією організації з її середовищем [20, 3].

Стратегічне управління - це система управління підприємством, що базується на стратегічному плануванні та механізмах узгодженості поточних рішень зі стратегічними [13, 15].

Стратегічне управління - як набір рішень і дій з формулювання й виконання стратегій, розроблених для того, щоб досягти мети організації [21, 6]. Існує ще цілий ряд визначень, що акцентують увагу на різних аспектах і особливостях стратегічного управління або ж на його відмінностях від "звичайного" управління [10, 11].

Об'єктами стратегічного управління є економіка та безпека суб'єкта господарювання, стратегічні галузеві і/або територіальні комплекси й функціональні зони та сфери.

Предметом стратегічного управління є: проблеми, що прямо пов'язані з генеральними цілями об'єкта; проблеми й рішення, пов'язані з яким-небудь елементом об'єкта (якщо цей елемент необхідний для досягнення цілей, але водночас відсутній або наявний у недостатньому

обсязі); проблеми, пов'язані із зовнішніми факторами, що є неконтрольованими.

Етапи розвитку концепцій стратегічного управління

Час (приблизно)	Концепції управління
До XIX століття	Інтуїція, накопичений практичний досвід
Кінець XIX ст. - 40-ті роки XX ст.	Механістична концепція наукової організації виробництва, бюджетне планування
50-ті роки XX ст. - 60-ті роки XX ст.	Довгострокове планування (планування від досягнутого), початок застосування процесного управління, початок застосування наук про поведінку (теорії мотивацій), початок використання проектних і матричних організаційних структур і методів сітьового планування, розвиток методів дослідження операцій
60-ті роки XX ст. - 70-ті роки XX ст.	Стратегічне планування, застосування системного підходу, концепція маркетингу
З 70-их років XX ст.	Стратегічне управління (концентрація управління на досягненні цілей а не на процесі планування, застосування ситуаційного підходу, розуміння необхідності впливати на організаційну культуру, широке впровадження наукових методів обґрунтування рішень та впровадження технічних засобів і інформаційних систем для підтримки управлінського процесу)

Дослідники генезису стратегічного управління акцентують увагу на еволюційному розвитку, виділяючи в цьому процесі декілька етапів. У таблиці наведено основні етапи та передумови поступового переходу до стратегічного управління.

Перший період до XIX століття характеризується використанням інтуїції, накопиченням практичного досвіду.

Створення систем бюджетування належить до другого періоду масового виробництва, при якому попит загалом перевищував пропозицію, а підприємства володіли гарантованими ринками збуту й випускали відносно постійний, слабо диференційований асортимент продукції [8, 3]. Головним фактором успіху було насичення ринку товарами масового попиту за низькими цінами [2, 14].

У таких умовах управління базувалося на поточному регулюванні виробництва, збуту, постачання, на здійсненні контролю за виконанням, що включало: управління трудовим процесом (норми й стандарти), фінансовий контроль, складання поточних бюджетів, планування прибутку, управління за цілями, планування проектів [19, 16]. Головний акцент бюджетування - це побудова планів-бюджетів, контроль відхилень і вирішення проблем у стабільному середовищі.

Вихідним припущенням цієї системи було те, що минулі події повторюються в майбутньому, тому діяльність організації орієнтована лише на своєчасну реакцію на ситуацію [6, 5]. Норми й стандарти ґрунтувалися на минулому досвіді, контрольні дії пов'язані більше з минулим, ніж з майбутнім фірми [1, 43].

Наступна система - довгострокове планування - базується на прогнозуванні зростання й ускладненні системи управління. Виникнення цієї системи розпочалося в

1950-х роках [4, 141-142]. Існує зв'язок змін умов ведення бізнесу й теоретичних розробок щодо нових умов організації праці та управління.

Ці умови визначалися такими подіями: технологічні "вибухи", викликані науково-технічною революцією, що потребують прогнозування нових виробничо-технологічних проривів, можливих у майбутньому; насичення ринку товарів і послуг у розвинутих країнах призвело до посилення конкуренції; початок процесу глобалізації ринків, виникнення транснаціональних корпорацій посилило невизначеність і складність середовища функціонування бізнесу. Отже, корпорації вже не могли обмежуватися у своїй діяльності оперативним плануванням і функціональним менеджментом. Виникла необхідність у довгостроковому плануванні та управлінні, спрямованому на майбутнє. Це було реалізовано в стратегічному менеджменті як реакції на підвищення ступеня зміни середовища бізнесу, питання "довгостроковості" стало визначальним у конкурентній поведінці фірм на ринку [5].

Основні передумови полягають у тому, що минулі тенденції продовжуються в майбутньому, необхідно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ. Довгострокове планування передбачало розробку системи стабільних цілей підприємства на довгостроковий період, використання методу екстраполяції та виключення варіативного рішення щодо довгострокового розвитку підприємства. Прогнозування показників передбачало аналіз набору минулих даних і побудову на їх основі математичних моделей (трендова модель, кореляційно-регресивна модель) [15, 6].

Процес планування зазвичай включає прогнозування обсягу продажів, витрат, рівня розвитку технологій на основі минулого досвіду. Метою планування є забезпечення відповідності трудових ресурсів і виробничих потужностей до прогнозованого зростання або скорочення виробництва. Залежно від різних умов довгострокове планування здійснюється на період від двох до десяти років.

Тобто жорсткі часові обмеження не відіграють такої важливої ролі, як у бюджетуванні. Довгострокове планування включає аналіз розривів у прогнозах.

Розриви відбуваються, якщо прогнозовані обсяги продажів і прибутків не збігаються з організаційними цілями. Зміни в операційних процесах, збільшення чисельності персоналу або розширення виробничих потужностей дозволяють ліквідувати такі розриви [14, 50-51].

Третій період (кінець 60-х і початок 70-х років) - період формування моделі стратегічного планування, який пов'язаний зі змінами основних напрямів стратегій і можливостей підприємств. Передумова цього етапу полягає в тому, що екстраполяції в майбутнє минулих тенденцій недостатньо. Бізнессередовище стає недостатньо стабільним для того, щоб тренди давали реальні результати.

Посилення конкуренції, боротьба за споживачів потребували перегляду у сфері концептуальних положень довгострокового планування. Тому планування стає цільовим, ресурси розглядаються як засіб досягнення цілей, план являє собою набір можливих альтернатив відповідно до прогнозованих змін середовища [5].

Відхилення від прогнозних оцінок і поява нових тенденцій потребує відповідного коректування стратегії, можливого виходу на нові ринки, розвиток нових компетенцій, підвищення уваги до інновацій.

У середині 70-х років після відомої світової економічної кризи динамізм і невизначеність зовнішнього середовища посилилась. Методологія стратегічного

планування почала втрачати свої позиції. Виникла необхідність якісного "стрибка" у функціонуванні систем управління. Вперше концепція стратегічного управління була викладена І. Ансоффом [4]. Велика увага приділяється неперервним, ітеративним процесам розробки та реалізації стратегії з кореляцією на динамізм зовнішнього середовища. Стратегічне управління базується на передумові, що циклічне планування не спрацьовує в умовах швидких змін зовнішнього середовища. Раптове виникнення загроз і можливостей при розробці й прийнятті стратегічних рішень не має бути прив'язане до циклу планування.

Підсумовуючи викладене, засновуючись на історичному розвитку концепцій управління, можна зробити висновки, що в найбільш загальному вигляді процес стратегічного управління являє собою взаємозв'язок елементів алгоритму розробки й реалізації стратегії управління об'єктом для досягнення конкурентної переваги та захисту від невизначених впливів зовнішнього середовища.

Література

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление [Текст] / Д. Аакер // [пер. с англ. под. ред. С.Г. Божук]. - 7-е изд. - СПб.: Питер, 2007. - 496 с.
2. Акмаева Р.И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент [Текст]: учеб. пособ. / Р.И. Акмаева. - М.: Финансы и статистика, 2007. - 208 с.
3. Ансофф И. Стратегическое управление [Текст] / И. Ансофф. - М.: Экономика, 1989. - 519 с.
4. Ансофф И. Управление стратегическими проблемами = (Strategic Issue Management) [Текст] / И. Ансофф // Strategic Management Journal. - 1980. - April-June. - P. 131-148.
5. Артеменко Л.П. Інноваційний розвиток стратегічного управління [Електронний ресурс] / Л.П. Артеменко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. - 2010. - № 1 (3). - Т. 2. - [Електронний ресурс]: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2010_1_2/1.pdf. - Назва з екрана.
6. Бражник М.В. Эволюция теории и практики стратегического менеджмента (конец XIX - первое десятилетие XXI века) [Текст] / М.В. Бражник // Проблемы современной экономики. - 2009. - № 2 (30). - С. 160-168.
7. Василенко В.О. Стратегічне управління підприємством [Текст]: навч. посіб. / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко; за ред. В.О. Василенка. - Вид. 2-ге, випр. і доп. - К.: ЦНЛ, 2004. - 400 с.
8. Веснин В.Р. Стратегическое управление [Текст]: учебник / В.Р. Веснин. - М.: Велби: Проспект, 2006. - 328 с.
9. Виханский О.С. Стратегическое управление [Текст] / О.С. Виханский. - М.: Гардарики, 2003. - 292 с.
10. Гольдштейн Г.Я. Стратегический менеджмент / Г.Я. Гольдштейн. - Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1995. - [Электронный ресурс]: <http://www.aup.ru/books/m24/>.
11. Друкер П.Ф. Задачи менеджмента в XXI веке / Ф.П. Друкер. - [Электронный ресурс]: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/drucker/>.
12. Зельцник Ф. Внешняя среда и структура организации / Ф. Зельцник. - [Электронный ресурс]: http://troll.pp.ru/fgu/forum/!files/management/2semestr_disk/.
13. Клейнер Г.Б. Стратегический менеджмент: актуальные проблемы и новые направления / Г.Б. Клейнер // Проблемы теории и практики управления. - № 1. - 2009. - С. 15-22.
14. Косинова Н.Н. Концептуальные основы развития системы стратегического управления предприятием

[Текст] / Н.Н. Косинова // Региональная экономика: теория и практика. - 2008. - № 6. - С. 50-55.

15. Кузнецов Б.Т. Стратегический менеджмент [Текст] / Б.Т. Кузнецов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. - 623 с.

16. Немцов В.Д. Стратегічний менеджмент [Текст]: навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. - К: УВПК ЕкСОБ, 2001. - 560 с.

17. Стратегический менеджмент. Свободная энциклопедия Википедия. - [Электронный ресурс]: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

18. Чандлер А.Д. Масштаб и сфера деятельности: движущие силы промышленного капитализма / А.Д. Чандлер. - [Электронный ресурс]: <http://www.hrm.ru/db/hrm/F8B3A7193309B47DC32576A100655C92>.

19. Шифрин М.Б. Стратегический менеджмент [Текст]: [учеб.-метод. комплекс. пособ.] / М.Б. Шифрин.

- СПб.: Питер, 2007. - 240 с.

20. Higgins J. Corporate Strategic Management: Idea Group Publishing / J. Higgins. - 2007. - [Электронный ресурс]: <http://www.duneier.net/rapid.php?q=idea+group>.

21. Pearce and Robinsons. Formulation, Implementation and Control of Competitive Strategy. - McGraw-Hill, 2006. - [Электронный ресурс]: http://www.logobook.ru/prod_show.php?object_uid=11056857.

Шелехов А.О.

*кандидат юридических наук, доцент,
начальник кафедры административной
деятельности ОВС та економічної безпеки
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 07.03.2014